

EDVI ILLÉS PÁL

E M L É K E.

HABERERN JONATHÁN,

LEV. TÁGTÓL.

(Előadta a M. T. Akadémia összes ülésén 1872. június 24.)

PEST, 1872.

EGGENBERGER-FÉLE AKAD. KÖNYVKERESKEDÉS.

(HOFFMANN ÉS MOLNÁR.)

EDVI ILLÉS PÁL EMLÉKE.

HABERERN JONATHÁN, lev. tagtól.

Jól tudom, hogy életet, mely gazdag nyomokat hagyott maga után, mely szorgalom és munka közt folyt le, nem lehet kategoriák szerint construálni, de meg vagyok győződve arról, hogy annak megértésére *kules* szükségeltetik. Hogy e kulesot megtaláljam, nem kiméltem időt és fáradságot; jártam keltem, kérdeztem jobbra balra, tudakozódtam közelben távolban. De ez alkalommal sem dicselkedhetem azzal, hogy sok kéznyújtásra találtam. Az elhunytanak műveihez fordultam tehát, olvastam a számos jegyzeteket, miket az Akadémiához életrajza *szerkesztőjének* számára tizedeken keresztül beküldött, ezekből sokszor saját szavait vettem által, s azon valamással léphetek a tisztelt Akadémia színe elé, hogy mindenképen azon voltam, „ne quid *falsi dicam*, ne quid *veri reticeam*.”

A falusi gyülekezetek régenten is büszkeségüket abban találták, hogy lelkészöknek lakát kitelhetőleg díszesen állítsák elő. A templom közelében kiemelkedő épület nagyocská ablakokkal, udvarán terebélyes diófával vagy százados hársfával figyelmeztette az utast, hogy ott lakik a lelkipásztor, az élet irányadója, nemesítője, kalauzolója. A külföldi egyetemeken, szerzett könyveket újra és újra olvasgatja, fővárosban lakó barátoktól nyert virágokkal díszíti kertjét, gondosan ápolt dugványokat osztogat a presbytereknek, kiktől a helység végéig terjednek és az izléses bokréta, mint a vasárnap díszé mutatja, hogy a virágot, is a rend, a tisztaság predikálására fel tudja használni. Nemesebb oltványok által elűzte a vacskort, derültebben hangzik az ősi ének a teremő dicséretére, az utczada lok feledésbe mennek s az öregek a gyermekektől tanulják meg költőink legjelesebb műveit s fejesóválva mondják: „mily szép idő derült reánk!” A lívek első örömeiket s utolsó fáj-

dalmaikat a lelkészhez viszik, ő a jó geniusz, ki a könyveket szarítja, ő a vigasztaló, sokszor a kibékítő, s a *hol lehet* a kiengesztelő.

Mindenkire nézve a gyermekkor benyomásai döntő hatással bírnak. Illés Pál ily lelkészakban pillantotta meg a napvilágát. Atyja Ádám Rétiben Győr megyében predikátor volt; születésnapja az 1793-ki év június 29-dik napjára esett. Kővette őt még három fivér, s három nővér is nyert.

Illés Ádámnak volt ugyan eredetileg fekvő birtoka és tőkepénze is, de ennek nagy részét elvesztette, részint egyik vejének (ki pénzt kezelte) szerencsétlen gabnakereskedési viszonyai miatt, részint a devaluatio folytán, s hét gyermekkel lévén megáldva, szerény papi jövedelméből nem sokat fordíthatott fiai külön oktatására.

Pál az elemi tanulmányokat atyja vezetése alatt végezte, a grammatikai osztályra azonban már Sopronba küldetett, melynek lyceumában 1802-től 1813-ig tanult. Előtte tündökölték: *Döbrentei* Gábor, mint végzett deák, *Kis* János soproni predikátor, *Rumy* Károly György, *Raics* és *Gamauf* professorok. Tanulótársai voltak *Schimkó* Vilmos, *Ádám* Ferencz, *Malatidesz* Márton György, *Károlyi* István, *Bárany* Boldizsár.

A régibb szerkezetű intézeteknél szokásban volt a haladotabb tanulókat a fiatalabbak tanítására s vezetésére alkalmazni; az előre törekvő ifju ekként korán alkalmazta a tanultakat, korán tanulta meg a tanítást. Illés is, mint kitűnő szorgalmu deák, iskolai pályája közben magán-oktatója és vezére volt nemes *Vésséi* Antal úrfinak, kinek szülei házában Dencsen Somogy megyében két nyári szünidőszakot töltött.

Iskolai pályáját végezvén, a külföldi német egyetemekre kívánt költözni; de a francia háboru miatt tiltva volt a magyar hitjelölteknek külföldre menni. Vágyát tehát mindjárt ki nem elégíthette s honában kellett maradnia.

Külföldi egyetem! Ez volt a varázsszó, mely a candidatus napjait szépítette, mely éjjeli álmain keresztül fonódott, mely nélkülözésekre s évek feláldozására birta. Általános volt a gondolat, hogy a leendő pályára a külföldi egyetem adja az igaz avatást.

Habár a kebel első kérdéseként a szellemi kincsek látára úgy hangzott: miért nincs ez otthon is így? mégis csak hamar idegennek érezte magát a candidatus; a haza geniusza a történelem szózata kint egyesítette a székelő föld gyermekét a Tatra fiával, a dunántuliakat a végvidékek szülöttjeivel s egybevalóknak érezték magukat, kik a magyar korona alól az idegen földre kerülven egy célra törekedtek. A társalgás végszava volt, „különös, hogy távol a hazától külföldi tudományápolásban lehetett csak testvérülünk, haza visszük a jót, majd szétszórva is egy eszmének fogunk élni!”

S mégis mi az oka, hogy annyi lelkesedés után sem dicsekedhetünk valami gazdag theologiai irodalommal? A hazatérteknek egy része az erőnek tulfeszítése miatt nyugalom után áhitozott, más része a gyakorlati élet sokféle teendői által vétetett igénybe; mert voltak gyülekezetek hol két, öt három-féle nyelven is kellett az ígét hirdetni, míg más része, elvonult szegényes helyre kerülven, örült, hogy a gyűjtött szellemi kincsekből bátorságot, kitartást, apaszthatatlan buzgólkodást meríthetett.

Illés nem mehetvén a külföldre, nevelőséget vállalt. Először báró *Prónay* Simon házában, hová 1813-ban májusban került. Itt egy évet töltött s részint Nándorban Nógrád megyében, részint Tápió-Szent-Györgyön Pest megyében lakott. A *Prónay* családtól bucsút vevén meglátogatta Debreczent, hol „történet megismerkedése Igaz Sámuellel.” Azután Pesten tartózkodott, míg *Schimko* ajánlatára Ürménybe Nyitra megyébe hivatott, Appel Károly úrnak — gróf Hunyadi jószág-igazgatójának — honn tanuló fiai mellé, kiket syntaxisra, retorikára s a többi idetartozó tárgyakra tanított, fél-fél évenként probálatot adván velök a nyitrai kegyesszerzetű atyák előtt. Ezen állomásán szövődött barátsága *Rubini* Sámuellel, ki utóbb Baranya megyében a dárdai uradalom felügyelőjévé lett, s kitől Illésre a gazdaságot iránti előszeretést szállt. Ürményben is csak egy évet töltött s alkalmat nyert, hogy Magyarország nagyobb részét beutazza. Illés tehát gyermekéveit a nép közt töltötte, serdülő korában a polgári elemmel ismerkedett meg, vándorévei egy részében urilakon a magasabb rend szokásait tanulmányozhatta. Törté-

nelmi családaiuk falusi lakházai culturalis helyek voltak; a műveltség, a történelmi emlékek és a tudomány őrzői. Végre a rendszeres gazdaszat kellékeit is az élet valóságában tanulta ismerni.

1815-ben megnyilván az út a külföldre, lelke ösztönének engedett s már áprilban a jénai egyetemre sietett. Jénában laktársul nyerte Petz Lipótot, ki a tudomány nagy kárára csak rövid kort ért. A rövid drága időt, melyet itt töltött, minden oldalról értékesíteni törekedett. Lelki mozgékonyaságánál fogva egy év alatt hallgatta Danz, Herder, Gabler, Schott, Voigt, Oken, Luden, Eichstädt előadásait, a szünetek idejében pedig meglátogatta a Schulpfortai intézetet, Erfurtot; a Dietendorfi Herrnhutereket, Gothát s Salzmann nevelőjét Schnepfenthalban. Az év elteltén haza kellett térnie, s ez alkalommal útját Koburgon és Nürnbergben keresztül Bajrországnak vette, s Regensburgtól Bécsig a Dunán hajózott alá. Rétinek templomát megpillantván elmondhatta magában: „Non proavos et avos et quae non feceris ipse Haud ea nostra voco.“

A komoly készülődés évei után lényeges az ember egész jövőjére nézve az, vajon erejének megfelelő munkakörbe helyeztetik-e. Illés 1817-ben october havában káplánnak avatott fel atyja mellé Rétiben. 1818-ban rendszerinti predikátornak hívta meg a nagy-geresdi gyülekezet. El lévén helyezkedve, élettervet csinálhatott; feltette magában hasznos és érdekes dolgokat írni, terjeszteni, mi eleitől fogva hajlama volt. Ifju éveiben a költészetben tett kísérleteket, s ezen foglalkozása folytán tudóssal és könyvkiadókkal levelezésbe bocsátkozott. 1819-ben lépett fel első kinyomott munkájával a magyar literátorok közt, s azóta negyven éven keresztül, jó és rossz időben egyaránt forgatta a tollat.

Geresden öt esztendőtt töltött, 1823. szeptemberben hieinek kedélyizgatottsága miatt, Vanyolára Veszprém megyébe Kis János superintendens közvetítése folytán költözött el. Itt korán ismerni tanulta a serdülő Vajda Pétert ugymint kinek szülőföldre Vanyola. Vajda sírját az alföldön Szarvason most is tavaszonként szerető kezek friss koszorúval ékesítik, az intézetben pedig mutogatják a készületeket,

miket tett a napsugár színeinek tanulmányozására. Illés vanyolai állomásán 1826 november 1-ső napján lépett házasságra Rétalapi Németh Theréziával, ki őrangyala maradt élete végeig, s csak néhány hónappal élte túl. Házasságuk két gyermekkel lett megáldva, s ezek (miután maga volt tanítójuk) adták neki a főszöveget encyclopaediai és neveléstani iratokra.

1831-ben meghivatott a nemes-dömölki gyülekezetbe, mely háromezernél több lelket számlál és Dunán túl az első rangú falusi gyülekezet. Beköszöntő beszédét, melyet „a szent frigyről“ tartott, Pesten kinyomatta. Dömölkön hivataloskodása végéig megmaradt; iti reá bizattak a superintendenciának oklevelei, s itt választatott az esperességekben iskolai felügyelővé és törvényszéki tanácsnokká, Vas és Sopron megye táblabírájává. De a nyert kitüntetések között legőhajtottabb és legdiszesebb volt az, midőn 1835-ben a Magyar Tud. Akadémia tagjául választotta.

Mint esperesiégi tanfelügyelő ismerte az iskolák állapotát, mint gyermekeinek tanítója magyar tankönyveket keresett s megfelelőt nem találván, maga fogott hozzá azoknak készítéséhez. Minthogy pedig ez időben a lelkes Marczibányi ily munkákra jutalmat tűzött ki, beküldte kész dolgozatait. Tizenegy munka. Illésé nyerte az első jutalmat, mint a mely „előrebocsátván a tanítók részére sok tanulságos és célirányos intést: a célra kívánt tanokat legteljesebben s o mellett tömötten, a nép és nő-embékek szükségéhez és fogalmához alkalmazva adja elő, továbbá egyformán ment a szárazságtól és a szükségtelen áradozástól; s végre nyeve népszerű tiszta és világos.“ Így szól az ítélet, mely 1837. márczius 13-kán hozatott.

A jutalmat nyert „Tanítók Könyve“ 1838-ban már második kiadását érte — mely alkalommal a szerző 229 frnyi díjjal lett megörvendeztetve! — 1844-ben pedig harmadszor is kinyomatta. E kézikönyv ily nagy sikerét különösen arra kell visszavezetni, hogy szerzője a nép közt élén ismerte annak szívdobbanásait, szükségait, maga is korán foglalkozott a tanítással s a külföldön járván megforlult

a Herrnhutereknél, azon legsubjectivebb keresztyény felekezetről, mely a neveléstanítással szeret foglalkozni.

Illés gyakorlatilag is foglalkozott a neveléstudománnyal. Dömölkön convictust tartott és sokan, kik keze alatt készültek, egyenesen mestereknek választattak. A szóban levő könyv első kötete szép alakban, tiszta nyelven hozta azon elbeszéléseket, melyekkel a nép emberei erkölcsiére intették egymást, hozta az illendőség szabályait, tanított az okos magaalalmaztatásra, adott köszöntéseket családi eseményekre a ház szükségéhez alkalmazva versekben, adott iskolai próbatételkori beszédeket s még tanulságos és mulató verseteket. A második kötet — az iskolai tudományok könyvének — tartalma: számvetés-tudomány, az időszámítás tudománya, természet-tudomány, földleírás, egészség-tudomány, melyből a kholera elleni óvszerek sincsének kifelejtve. A harmadik kötetben van a gazdaságtan, a történet-tudomány, a magyar nyelvtudomány és írás-mód, idegen szók lajstroma és kalauzoló beszéd az iskolatanítókhoz. Az egésznek előadása eleven, meleg, vonzó s mindenkihez azon meggyőződést kelti, hogy igazán és szívből jól akar mondani, ügyesen használja fel a csattanós példabeszédeket.

Mily örömmel fogadtatott e Kézi-Könyv, mutatja a népdal, melyet egyik barátom közléséből bírok, ki azt gyermekkorában még maga is dalolta:

„Magyar nő vagyok én, Magyarul tanulok én,
Edvi Illés Pál könyvét Nem adnám, ki tudja mért.”

Ennek hallatára nem lehet csudálkozni azon, ha szerzője így nyilatkozik magáról: „Az én irodalmi műveimnek sajátos előnyökül hiszem tarthatni, hogy mindnyájan praktikus tartalmúak, a közéletbe vágók és sok ezer példányokban nyomtatva lévén oly elterjedettek, miszerint hihetem, hogy a nép között egész le a gyermekig valamely más írónak neve ismeretesebb volna mint az enyém. Míg tehát más tudós írók vagy költészek művei csak uri lakokban díszasztalokon kevés kezében forgatnak, addig az enyémek a nép kezeiben ezernyi példányokban élnek. A „Vasárnapi Ujságba” is írni azért örvendek, míg bírom, mivel annak nagyszámu publicuma van.” Nem lehet csudálkozni ha még később mondja:

„Magyar népirói név alig van oly közismeretségre vergődve mint az Illés név; — azon kívül hogy azt számos könyv viseli, be van jegyezve a magy. tud. akad. évkönyveibe; azt viseli a bibliában egy proféta; azt viseli egy kút Pesten az Orczy kertben; viseli egy kis utca Koltában, honnan az edvi nemességet nyert Ős Edvire költözött; viseli egy nevezetes főiskolai alapítvány a soproni gymnasiumban; élő triumvir a hazában u. m. Pál, Adám, László jászkúnsági főorvos Jászberényben¹⁾).

És ha Illés később panaszodik, hogy művei „lassanként alászállnak null-pontra”, ez csak részben áll. Hasznos olvasmányoknak megmaradt a kézi könyv; de iskoláink már nem mostoha gyermekek, most szakférfiak dolgoznak számára, földnépünk látköre tágult az óta, hogy jobbágyból szabad földműves lett; a falu gyermekének válogatott szemelvénye nyújtatik annak, mit az isten áldotta geniussok a nemzet számára kitaláltak, kigondoltak.

Illés életírásában észbe vétetni kéri, hogy az akad. testülethez a philosophiai osztályhoz volt besorozva. „Mihez is — mondja magáról, — lehetett volna sorozni helyesebben? De én nem vagyok barátja a haszontalan speculativa philosophiának. Nem tartok se Hegellel se Schellinggel, hanem vagyok eklektikus és a praktika philosophia embere”. S más helyen: „philosophiában az eklektika philosophiát követtem, a speculativnak nem voltam barátja. Életem végig vonuló sinórom volt: vivre en philosophe, de áldott jó feleséggel kárpótlásul, a mivel nekem magyar írónak a világ adós maradt²⁾).

S im az eklekticismus szolgáltatja a kulcsot Illés működéséhez. Ő mindenre figyelt, s mindefféle tárgyakról írt. Írt a pantheismusról, paraszt lakadalmi szokásokról, a kolumbási legyekről, a fűzfa tenyésztésének módjáról, a Hunnuk emlékeről német földön; megismertette Gützlaflinak a chinai térítőnek életét, Salzmann beszédét az édes anyákhoz, a magyar népdalokat, miket Bowringhoz angol fordításban küldött, a phoeniciai nyelvmaradványokat, Jeruzsálemet és

¹⁾ Ezen helyeket Illésnek az Akadémiához időközönként beküldött ön-életírási jegyzeteiből idézem.

²⁾ Illés önéletírási jegyzeteiből.

körületét, összeszedte a vallás-törődelem példáit az újabb korból, közrebocsátott latin nyelvtudományt, tekintettel a magyar nyelvre, több rendű kátét, egy egész esztendőre szolgáló eredeti, közérthető keresztyén prédikációkat.

Irt csaknem minden magyar folyóiratba, így a bécsei Magyar Kurirba 1821 — 1823; a komáromi Laurába 1824; a bécsei Kedveskedőbe 1825 — 1826; a pesti Aurorába 1824 a Hébe-névű zsebkönyvbe, melyet Igaz Sámuel Bécsben adott ki 1821 — 1825; a Szépliteraturai Ajándékba (Koszorú) 1821 — 1835, a Hazai Vándorba 1835, a Tudományos Gyűjteménybe 1822 — 1840; Felső-Magyarországi Minervába 1825 — 1834; a Sasba 1831 — 1832; a Társalkodóba 1833 — 1839; a Jelenkorba névtelenül, későbbben a Prot. Egyházi és Iskolai lapba s a Vasárnapi Ujságba.

Mivel kiválólag szeretett raggatni, azt iratainál is használta úgy hogy ha valami munkán dolgozott s toll- vagy iránybeli hibát ejtett, vagy változtatni akart fogalmazványán, akkor ritkán használta a tintával való kitörlést, hanem beragasztotta tiszta papírral a neki nem tetsző helyet s arra írta aztán az új gondolatot. Ha éjjel valami jó ötlete jött, nem várta a gertyagyújtást, hanem hogy ki ne reppenjen fejből, azonnal leírta rajzónnal egy az éji asztalán mindenkor alkalmazva volt tiszta papírra. Reggel azután kibetűzte, a mit írt volt, és örült ha így jó gondolatra tett szert.

Levelezni is nagyon szeretett. Ha valamit meg akart tudni bizonyossággal, bár mily csekélynek látszó tárgyban is, képes volt két három levelet váltani, csak hogy megtudhasson egy nevet vagy helyet, melyen tündődött.

Illés 1840-ben a kiadókhoz folyamodott, az időközben elkészült Oberlin kiadása végett; de egy sem vállalkozott; 1848-ban ezen művet a magyar ministeriumhoz is beküldte; azonban ezen legkedvesebb szellemgyermeké oda veszett, mit részemről nagyon sajnálok. Oberlint nem lehet eléggé megismertetni, a ámbár számtalanszor megírták életét, de azért még 1866-ban is Spach Lajos az al-rajnai körület levéltárnoka, a mult évi Goethe-ünnep jeles szónoka indítva érezte magát a steinthalai lelkész életrajzának ecsetelésére, hogy a szeretet ezen emberének maga részéről is emléket emeljen, ki

a Vogesek elhagyott völgyébe rest, tudatlan, iszákos nép közé kerülvén, úgyszólván csudákat művelt. Iskolát nyitott, az érthetetlen patois helyett mivel nyelvét hozott be, megmutatta mint kell a szirteken a termékeny humust felfogni és megkötni s a nyert földön lent tenyészteni és a burgonyát nemesíteni; s ime a nép az ő vezetése alatt munkássá és józanná lett s a disztelen kunyhók helyén tiszta lakházak emelkedtek; későbbben még új iparágra, a pamut-gyártásra tanította, a patakokat rétek lecsolására kényszerítette.

Oberlin szellemében munkálkodott Tessedik az alföldön; Oberlin előpéldája bírhatta reá Illést, hogy nem nyugodott míg a dömölki templomba a kisszerű orgona helyeit egy nagy s a dömölki templom méltóságához illő szereltetett, a dömölki templom tornya magasbittatott, s a templom körüli mocsárt, melyben hajdan ruczák tanyáztak, betöltötte, a tért kőfallal bekerítettette s ott most gyönyörű gyümölcsös van; e példán okulva Dömölk most már szőlőtiben gyakorolja a gyümölcsfatenyésztést. Buzgóságának, úgyszólván és törekvésének köszönheti a kisköcsi, tokorcsi, sömjéni s több vidékbeli elemi iskola nagy részben létesülését.

Más körnek leendő feladata Illést mint theologust megbírálni, de annyit itt meg kell említeni, hogy „Keresztyén ABC-je“, mely vend nyelvre is lefordított, már a hatodik kiadásban járja az iskolákat. A ki ezen kátét forgatja, meg fog győződni, hogy azt enyhe felfogás és felvilágosultság — a szó tudományos értelmében — jellemzi, s minthogy a Paulinismus szelleme vonul rajta keresztül, úgy látszik későbbi álláspontján azon feleket, kik inkább Péterhez szítnak, kérőleg felszólítja: „Testvérek! a különbség mellett ne felejtjük el az egységet s egyesüljünk a János tanította szeretetben.“

1842-ben végezte be az *Autodidachiát*, mondván, hogy ez „utolsó elmeszültje“; mert szeméi rögtön oly annyira elgyöngültek, hogy ezentúl csak a legszükségesebb hivatalos teendőket végezheti „és — mint mondja — káplánja szeméivel ír és olvas“. És 1843-ban panaszkodik, hogy „szeméi elgyöngülése miatt literaturai foglalkozásait — tervei és kedveszerint — nem folytathatja“, csak az Egyházi Lapba küldött cikkek fogalmazására szorítkozik. Szembaja „idegci elgyöngü-

lése, szüntelenül visszatérő fejszédülése, valamint a visszaemlékezés azon veszteségre, mely által megboldogult atyja kedélye régenten szomorított, óvatossá tették; családját tehát beíratta a budai nyugintézetbe, későbbben a bécsi ápolóháza (Verworgungsanstalt), sőt életbiztosítást is tervezett.

A milyen örömnapp volt Illésre nézve az, midőn 1845-ben Pápán esperesi beköszöntését tartotta, úgy nagy fájdalomra szolgált az, hogy 1846-ban superintendensnek nem választott, de nem is candidáltatott. Mellőztetéséből fakadó fájdalomán nem enyhített az, hogy Dömölkön a tagosztály létesülvén jóléte valamennyire gyarapult. Bekövetkezett a 48-iki izgatottság, a 49-iki megrázkódtatás és az országos gyász, s ő 52-nek végével letette az esperességi hivatalát, mivel kesergő lelkével nem fért össze az adminisztratornak szolgálja lenni.

1854-ben új gyász érte, mert egyetlen szeretett leánya rohamos sorvadásban esvén october havában meghalt árvák hátrahagyásával; ez a csapás írói kedélyére leverőleg hatott, habánatában bucsut vesz irótársaitól s az Akadémiának kedvező emlékébe ajánlja magát, életírási közleményeivel ezzel berekesztetteknek mondja. S im a „Vasárnapi Ujság“ ez évben megindult s Illés, kinek jelszava volt: „Il faut vivre en philosophe“, ki ha valami nem úgy történt mint reménylőtte volt s bántotta így szólt: „Resignáljunk gyermekeim“, lelkének ritka rugékonyságával lecsitította a kebelében dúló fájdalmakat s a Vasárnapi Ujsághoz önként ajánlkozott cikkírónak, s ezen laphoz három éven át sűrűen küldte be cikkeiket. 1855 pályázott a Fáy-Kubinyi kérdésre „Gyermek Dietetikával“, a díjt azonban Szeberényi Lajos nyerte. Némi vigasztalására az „Ujkorú közhasznú Ismeretek Tára“ pótlékában Illés biográfiáját adta, 1856-ban a Vasárnapi Ujság 48-dik számában arcképét nyomatta ki. De a Gyermek Dietetika sem ment kárba, mert 1858-ban egy kedvelő s 50-ben egy másik kegyúr másodszor is kiadta.

E tájban (1859) a Szegedi Hiradó szerkesztősége tűzött ki kérdést a ritkán nősülésről, s Illés ismét sikra szállt mint pályázó, ily című munkájával „Fénygolyók a nősülésre“. A munka elesett a jutalomtól, mely Barsi Józsefnek

ítéltetett oda. Illés iratát visszakövetelte s 1860-ban előbeszéddel ellátván, Emichnek engedte át, ki azt 1861-ben kiadta.

Egy reménynyel szegényebb lévén tétlenségnek nem engedte át magát; az sem esőkkentette munkálkodási szeretetét, hogy a Vasárnapi Ujság nem adta többé gazdasági cikkeket; ő a Hirmondóhoz fordult, mely 1860. október 26-iki számában életírását és arcképét is hozta.

Harmadik pályaművének — mint maga írja — „kinuláztatása“ alkalmával panaszos észrevételt tesz. Megjegyzi, hogy magyar írónak lenni — *falu helyen* — végtelenül bajosabb mint Pesten vagy ahhoz közel eső helyen, mert ninesenek kezére kútfők vagy könyvtárak. Sok áldozatba kerül írónak a levelezés és szállítás Pestre, kedvetleníti az író környezete is faluban, hol vele nem harmonizál senki, nem becsülvén a könyvet senki, mosolyogván az író buzgóságában mindenki. A kenyérkeresők közt mintegy idegen és élő ellenmondás. A mi pedig legtöbb, falusi író nem ismerkedhetik Pesten az írókkal, nem szerezhethet ott jó barátokat, holott írónak fő-ellenségei magok az írók; ok továbbá az örök szegénységgel küzdés, és végre papnál a sok hivatalos teendő ¹⁾.

1860 június. 1-jén fényes délből a paplak hátulsó része hamuvá égett, mely eset — noha a lak biztosítva volt — egész valójára kimondhatatlanul fájósan hatott.

Illés akarta volna, hogy földi maradványai a nemesdömölki temetőben nyugodjanak, de — a mint mondja — 1863-ban szemeinek vég elsötétülése beállván, resignálni kellett a hivatalról, resignálni mindenről mit e világon szeretett s író-tollát, koporsója legszebb czimerét, örökre letenni. Pestre vonult s itt egyetlen fiánál menhelyet és gondos gyermeki ápolást talált, azon fiánál kit ő nevelt és tanított, kinek számára részben tankönyveit irdogálta, kinek zongorázását egykor dalolásával kísérte, — mert Illés zene kedvelő is volt.

A museum kertjében gyakran lehetett egy tisztas öreg párt látni sétálgatva, üldögélve. Illés nejével volt; neje oda is kísérte s hű barátnéja, ápolónéja maradt végiglen. Illés kéri az Akadémiához beküldött sorai olvasóját mint életírása szerkesz-

¹⁾ Illés önéletírási jegyzeteiből.

tőjét, hogy biographiájában nevének egy kis emléke álljon. Mi szívesen teljesítjük kérését és saját szavait adjuk: „Hitesem — írja ő maga — az áldott némberek ideálja, egy első rangu angyal testbe öltöztetve, a papnők mustrája, kegyes anya, férjét boldogító nőtárs. Hitesem műve, hogy minden bajaim mellett is — homlokom egyaránt mindig derült és lakom a nyájaságnak és józan víg kedvnek hajléka.“ Neje az utolsó években olvasónője volt; mert őt a napi események akkorában is érdekelték, érdekelte különösen az Akadémia minden mozzanata, s ha Értesítőjét vagy Almanachját kapta, azt nejével olvastatta.

Műveiről mondja, hogy „monarchiai alkotmányos magyarnemzetiszellemben és keresztyén evangélikus szellemben“ irvák. Kedvencz tárgyai voltak: nevelés, a nép és a szenvedő nőnemnek védelme. Fiát kéri, hogy a kéziratban lévő „Nemzeti Hírszónok“ kiadásáról gondoskodnék s a Dömölki krónikák közzétételét eszközölje. A krónikák négy kötetre vannak tervezve, t. i.

1848. Az új magyar alkotmányos kormány.

1849. A magyarhoni szabadságharcz.

1850/1. Az ostromállapot és a cs. kormány kezdete.

1852. A császári kormány folytatása.

Ezen munkát már 1852-ben említi, művei koronájának mondja s csak akkor tartja kinyomandónak, ha majdan visszajön a sajtószabadság és a magyar világ, mit reményleni soha meg nem szűnt. Ezt ismételtén mondta! Pedig 1852-ben még általános volt a csüggettség, rónáinkon és hegyeink közt megint hallatszott a dal: „Multadban nincs öröm, jövődben nincs remény.“ S azért az általános levertség közt a csüggedetlenség nyilatkozataival találkozni, jól esik különösen nekünk, kik az ötvenes évek elején a közélettanodák élén állottunk. Nem írtunk krónikákat, hanem a halhatatlan görögökkel kezünkben reménylettünk, bíztunk és biztattunk.

Illés a szigorú rend- és háztartó közli velünk a tiszteletdíjakat, melyeket munkáiért kapott, s jegyzeteiből látható lesz, mikép díjaztattak a magyar írók: A prédicációkért fizetett Károlyi 500 ft.; a Latin Nyelvtanért Eggenberger 100 ft.; az Autodidachiaért Heckenast 1843-ban 100 ft.; a Vasár-

napi Ujság 1855-ben 20 fttal honorálta; 1856-ban 10 arannyal s Heckenast külön még tíz arannyal; 1857-ben 50 fttal s a Prot. Naptár egy versért 8 fttal; 1859-ben pedig Szőgyény László ő exelja tisztelte meg látogatásával; ennek fölötté örült, ily becsülése a magyar tudományosságnak egy-maga elég kárpótlást nyújtott neki a sok mellőzésért. Psychologikus tény, hogy az, kinek magas állás jutott a társadalomban, személyes megjelenése által elvet mond ki és sok kedélyt boldogíthat. Mondja magáról, hogy vagyont nem tudott szerezni, hajdani társai mind emelkedtek, ő lent maradt. Beszélt magyar, német, latin és francia nyelven, értett görögül, angolul és olaszul. Alakját maga így írja le: Közép termet, sovány, barna, markit képű. Mondja, hogy 30 óta szüntelenül szenvedett fejszédülésben, mely sokszor tartóztatta a munkálkodástól is, mondja, hogy nem dohányzott, nem tubakolt, nem játszott.

A tetemei fölé állítandó egyszerű sírkőre maga készítette a felírást még 1860-ban, s kívánta, hogy így legyen: „Itt nyugszik Edvi Illés Pál ág. ev. esp. lelkész és magyar akadémiai tag; szül. 1793. meghalt 1862-ban.

Volt ő pap, férj, atya, író s hő népbarát.

E kövel jó fia Tisztelte sírhalmát“

1871. jun. 22-kén csendesen elszenderült s 24-kén eltemetett.*

Azon tudattal vált meg az élettől, hogy családjára hivatalára, egyház és közjóra, valamint az irodalomra nézve nem élt hiába. Lengjen béke sírja felett.

Irodalmi munkái osztályozva és időkövetkezés szerint idézve a következők:

I. Önállású munkák.

1819. A halál angyalának szép szavai a haldokló szüzek körül. Érzékeny beszéd, melyet Tek. Alad-Káldi Káldy János úr, több Tek. vármegyék első rangu táblabírájának, Tek. hitvesétől, Felső-Óri Patthy Terézia asszonyságtól, született egyetlen egy leány magja alsó-Káldi Káldy Judit kisaasszony

elhalálkozásakor, az idvezültnek 1819. aug. 17-dik napjának délestén történt temettetése alkalmatosságára készített, és a Nagy-Geresdi ev. gyülekezet templomában, mint második szószólló mondott Edvi Illés Pál, helybeli predikátor. Sopronban 1819. Sziesz maradéki betűivel. 8-ad rét, 21 lap. Eredeti prédikáció és bucsúztató.

1826. Vallás-törödelem példái a legujabb időkből, melyeket e folyó század második negyede kezdetére, ajándéku gyűjtött és szerkeztett Edvi Illés Pál. Pesten, 1826. Petrozai Trattner Mátyás betűivel és költségén. 8-ad rét, 112. lap (Szerkesztési munka, 14 lapot foglaló eredeti előbeszéddel).

1827. Főispáni fénykoszorú, melyet nagy méltóságú Vásonkői gróf Zichy Ferraris Ferencz urnak, Szent István királyi rende vitézének, csász. kir. aranykulcsosnak, valóságos belső titkos tanácsosnak és ezredes kapitánynak, a magyar nemes testörző seregnél második hadnagynak, T. N. Györmégye főispánjának ő excellentiájának, ugyan ezen T. N. Vármegye főispáni hivatalába, sept. 17-ikén, 1827. lett beiktatásának inepies alkalmára versekben foglalva, mély alázatossággal nyújtott Edvi Illés Pál. Streibig Leopold betűivel. 4-ed rét, 7. lap (eredeti vers).

1831. A Szent Frigy. Békőszöntő prédikáció, melyet a nemes-dömölki ev. gyülekezetbe lett beállíttatása alkalmával mondott Edvi Illés Pál. Pesten, 1831. Petrozai Trattner Mátyás betűivel. 8-ad rét 24. lap (eredeti).

1832. Ékes házi oltár, vagyis verses imádságok evangélikus keresztyének számára. Készítette Edvi Illés Pál á. h. ev. predikátor. Pesten 1832. Trattner Mátyás betűivel, 8-ad rét VIII. és 186 l. (Nagyobb részint eredeti.)

1832. Halált bordonkunk magunkban. Halotti beszéd tek. ns. nzetes vzlő Mesterházi Mesterházy Dániel, kerületi királyi táblabíró úr hites-társának, született tek. ns Konkolyi Thege Anna asszonyságnak elhalálkozásakor, az idvezültnek hideg tetemei fölött Mesterházán márczius 2-ikán 1832 mondott Edvi Illés Pál, dömölki ev. pred. és dunántúli super. archivarius. Sopron, 1832. Kulesár Katalin betűivel 4-edr., 17 l. (Eredeti).

1832. Confirmálási Emlék-czédulák, 32 féle Szentírás mondalekokból. (Pesten, czim nélkül).

1835. Prédikáció, melyet ő idvezült Felsőgének, első Ferencz királyunknak halálára tartott gyászinnepiség alkalmával, Husvét után első Vasárnap, Apr. 26. a ns dömölki ev. templomban mondott Edvi Illés Pál, s. a. t. Pesten 1835. Trattner Károly nyomtatása 4 rétben, 8 l. (Eredeti).

1835. Idvezkedő versek. Méltóságos Győri-Szemerei Markovich István urnak, a nagyméltóságú hétszemélyes tábla bírájának, ő Nagyságának, az ágostai vallástételt követő evangélicusok dunántúli egyház-kerületében, főfelügyelői hivatalában, Sopronban, October 7-ikén, 1835. történt beiktatásakor a kemenes-ali evang. papi serég nevében. Sopronban Kulesár Katalin asz. betűivel 4 rét 4 l. (Névtelen, eredeti)

1837. Első oktatásra szolgáló kézi- könyv: A legszükségesebb tudományok öszvesége, vallási különbség nélkül minden néptanítók és nevelők számára készült a magyar tudós társaság által első rendű Marczibányi Lajos jutalommal köszörözött pálya-munka. Irta Edvi Illés Pál stb. Magyar- és Erdélyország földképével, a némely mérges plánták és gombák színeli rajzaival. Budán a magyar kir. egyetem betűivel, a magyar tudós társaság költségén, 1837. 8-drét XXXVI és 666 lap (Nagyobbrészt eredeti).

1837. Gyónók Kátéchizmusá, az az: a szent urvacsoarájához elkészítendő evangélikus növendékek tanulsága. A tanulók számára rövid pontokban előadva; a tanítók számára pedig hozzávaló kérdésekkel, világosításokkal, dictom és ének felidézésekkel ellátva írta Edvi Illés Pál stb. Pesten 1837, Trattner Károlyi költségén, 8-drét, 100 lap (Eredeti)

1838. Első oktatásra szolgáló kézikönyv stb. Második megjavított és bővített kiadás. Három kötetben, Budán a magyar kir. egyetem betűivel, a magy. tud. társ. költségén.

1. Közhasznú népi olvasó könyv. Négy részben, értelem gyakorlásokat, erkölcsi elbeszéléseket és oktatásokat, az illendőség és maga alkalmazás szabályait; s mindenféle tanulságos és mulattató verseket foglalván magában. 8-ad rét. 136. lap.

2. Közhasznú népi oktató könyv első darabja, mely öt részben a számvetés-, időszámítás-, természet-, egészség

tudományt és földleírást foglalja magában. Magyarország abroszával. 8-ad rét, 243. lap

3. Közhasznú népi oktató könyv második darabja, melly négy részben a gazdaság-, történet-, törvény- és nyelvtudományt foglalja magában; mellyekhez a könyv bírálóinak és az iskolatanítóknak szülő kalauzoló beszédek is járulnak. Egy rézre metszett szépírási példánnyal. 8-ad rét 234. lap.

1839. Keresztyén Ábécze, azaz: a keresztyén vallásbeli tudományok rövid summája. Nyolcz-kilencz esztendő évangelicus gyermekek számára könnyű és rövid pontokban előadva; a tanítók számára pedig a pontokhoz való kérdésekkel ellátva írta Edvi Illés Pál stb. Pápa a reformatá főiskola betűivel Szilády Károly által, 1839. Kis 8-ad rét 30 lap. (Eredeti).

1840. A latin nyelvtudomány elemei magyar nyelven. Tíz-tizenkét esztendő tanuló fiúk, és ilyeneket oktatók számára, a magyar nyelvre való különös tekintettel, és a szabályokhoz alkalmazott gyakorlásokkal, a latin nyelven írott terjedelmes latin grammaticáinkhoz előkészületül írta edvi Illés Pál stb. Pesten 1840. Eggenberger József és fia tulajdona. 8-ad rét XII és 120 lap (Eredeti).

1840. Egy egész esztendőre szolgáló eredeti, közérthető keresztyén prédikátiók, melyeket az Augusztai Vallástételt tartó evangélikusoknál szokásban lévő vasárnapi és innep evangéliomokra készített és mondott, mostan pedig kathedrai hasznóvételre leginkább kiadott edvi Illés Pál stb. Pesten 1840. Trattner Károlyi tulajdona. I-ső darab VI. és 154 lap; II. darab 148 lap 8-ad rétben.

A többi darabok sajtó alatt. (Eredeti).

II. Folyóirásokban megjelent apróbb munkák, és pedig

1. A bécsi magyar Kurirban, 4-cd rétben:

1821. Gallimathias, egy lap.

1822. Szám 1. Az én új Kalendáriomom. 2 lap. (vers, ford.) szám 19, 20. Második félesztendő: észrevétel és kérdés nagy buzgalomú íróinkhoz, 4. lap. (Eredeti). Szám 36., 37., 38. 53. Új Robinzon; harangokról; jól számláljuk-e az új esz-

tendőt; Enoch könyve, s több elegyes dolgok. 4 lap (Fordítások).

1823. Első félév, Szentmártonyi Ignác életirása. Anglia olvasó intézetei. 3 lap. (Fordítás.)

2. Laurában, Komárom, 1824. 8-a d rét.

1824. Első darabban. A Csejetevári gyermekek. (Költészet; eredeti). Második darabban. A késő házasság. (Eredeti költészet). A paradicsomi élőfa; prosa (Ford.) Összesen 10 lap.

3. Kedveskedőben, Bécs, 1824 és 1825. 8-a d rétben (Többnyire fordítások).

1824. I-ső kötet. Pénzverő hivatalok. Német Csizio Számvetési nevezetességek. A versiró és kritikus. Hol készítek a dorombot. Gazdasági nevezetességek. Uri imadság, vers Bibliában arany almák. Geografiai nevezetességek. Hold befolyása az időre. Mesék. Szeretőzésre tanítató levél. Fíribus etymonja. Kérdés. Gazdasági nevezetességek. Megérzett halálórák. Conventiculum. Sermo Goliae. Szószármaztatások. Anekdoták angol tudósokról. Levelek Popétól. Halottak országai, beszélgetések. (Eredeti). Böcsület zsványok között. Gibbonból mutatvány. Tanítóm névnapjára (vers eredeti). A perikopák átnézése (eredeti). Urnap. Filiszter Emlékpénz-kérdés. A reményhez, vers (ford.) Mutatványok a római classikus poetákból. A mentő himlőnek ajánlása (ered.) Összesen 75 lap. 8-ad rét.

II-ik kötet: A három barátok. Bölcs Salamon és a röst gazda. Gazdaságbeli nevezetességek. Virtus rangja. A pióca mint időproféta. A görögök charactera Moreában. Heraldikából valami. Sartori lexiconja. Chinai utazó Európában Összesen 15 lap.

III-ik kötet: Harag oka. Mi legerősebb a nap alatt. Poeta ember imádsága (vers, ered.) Franklin hitvallása Akadémia etymona. Nevezetes álmodás. Aszszonyi ártatlanság próbái. Összesen 5 lap.

IV-ik kötet: Missio ügye Keletindában, 5 lap.

V-ik kötet: Ujév historiája. Ujévi köszöntés. Cheh tudor ítélete a magyarokról. Anaxagorás mészé. A pók.

Gazdaságbeli nevezetességek. Furcsaságok. Viz a téjben Szószármaztatás. A négy gyertyák. Megérzett halálórák. A hajról. Szabómester és szemfényvesztő. Összesen 21 lap.

4. Auróra, Pest, 1824.

1824. Halotti mars-dal. 1 lap.

5. Hébe zsebkönyv, kiadá Igaz Sámuel, Bécsben, 16. r.

1821. Málvina születése. Szent Péter. Kishez. A szerelem sirjánál. A kényes úrfi Skóciában. A bűbajos gyermekce. Vincze és Ágnes. Tudományos élet. A legelső aszszony. Az ártatlan leány. Az újmódi leány. A városi gazdaszszony. Bárány Boldizsárhoz. A nyári alkony. (Utánzott és eredeti költészetek) 38 lap.

1823. Zarándok-leány danája. Esti regélés. Szegények bucsúztatója. (Költészetek) 13 l.

1824. Egy társas-vesztetthez. Meghitteimhez. A beteg hajós. Virágkoszorú. A szem (költemények) 26 lap.

1825. A bajvásár (költ.) 16 lap.

6. Szépliteraturai Ajándék (= koszorú) Pest, 8-dr

1821. Pope Miatyánk-ja, vers. Felnöttek pályadala, vers. Mese. 4 lap.

1822. Schiller meséje a csillagos égről. Pályadal a bir-káról. A magyar egyház, vers 5 lap.

1823. Répeze mellékének rajzolatja, eredeti levelekben. Munkadal. Zalán lovag v. Maris v. Lóra és Sándor v. Köznép-nek tetszeni vágyás. 30 lap.

1824. Bucsúztató versek, (ered.) 5 lap.

1825. Más bucsúztató versek (ered.) Ábrám és Nimrod 10 lap.

1826. Védbeszéd az aszszonyok csacsakasága ügyében. Szadi: az óriás és a törpe, 12 lap.

1828. Egyház egyesítés; mese versekben, 2 lap.

1827. Az aszszonyiság; pogány mythusz 1 lap.

1830. Juhász vágyja, vers (ered.) 2 lap.

1835. A véres könyv. 2 lap.

1836. Eldorado, vers 2 lap.

1837. Dal füzér falusi iskolás tanulók számára. 8 lap (ered.)

1838. Güczlaff Missionár Chinában, 7 lap.

7. Hazai vándor. Pest 4-dr.

1835. Miben áll a magyar nemzetiség? 12. lap. 1837. Az ember élete az oczeánon. 15 lap. Hős Lunzer Erazmus-nak vége. 2 lap stb.

8. Tudományos Gyűjtemény. 8-ad rétb.

1822. V. köt. Veszprim vármegyei bajnokok. VII. köt. Külföldi ujság-levelek kivonásai. A szakolezai dékánmester választása. X. köt. könyvbírálat: Búcsus József tudományok velejé-re. A pesti evangelica generalis gyűlés kivonatja. 24. lap.

1823. X. Észrevétel írónkhoz (eredeti) 6 lap.

1824. VIII. Hozzávalók az újabb magyarság védelméhez (ered.) Milyen versek valók a magyarnak? (ered.) 14. lap

1825. II. Meszsze utazóknak oktatások. (ered.) 8 lap.

1826. IV. könyvvizsgálat: Solennia bibliothecae Kis Hontanae. V. Nibelungen Lied. XI. Szózat napkeletről. (ered.) 19 lap.

1827. VII. Philologiai kérdések. (ered.) XII. Paraszt lakodalmi szokások. (ered.) 23 lap.

1828. V. Rhapsodiák a köszöntésekről. (ered.) A soproni magyar társaság ismertetése. (ered.) VII. Lietavai emlék Liptóban. 19 lap.

1829. I. Egyházi kalendáriumi kérdések. (ered.) 1 lap. IV. A sok kutya tartásról (ered.) 12 lap. V. Kalendáriom-ról. (ered.) 33 l. VI. Időnk geniuszáról (ered.) 17 lap. VIII. Hétköznapiok elnevezéséről. (ered.) 2 lap.

1830. VII. Sopronyi iskolamester Seminarium. (ered.) 4 lap. VIII. Az ideák terjedéséről a népek között. (ered.) 30 lap.

1831. IV. Az eredetiségről írónkban. (ered.) Mesés születésű emberek példái (ered.) 22 lap. V. Phoenicziai nyelv maradványai. (kivonat) 15 lap. XI. Historiai ismeretek a jövőre mondásról. (kivonat) 15 lap.

1833. XI. A népiskolákról (ered.). Hogyan lehetne nevelni jobb nemzedéket (ered.) 6 lap.

1834. XI. A cselédi rendnek romlottságáról. (ered.) 32 lap.

1835. VIII. A füzfa termesztésének módja, (beküldve) 9 lap. IX. Tükröcskék az iskolai élet köréből, (ered.) 18 lap. X. Magyarok külföldön megtelepedve, (ered.) 12 lap. XI. Az elemi iskolák állapota külföldön, (kivonat) 49 lap.

1836. VI. A vallás misége, (ered.) 16 lap.

1837. V. Jeruzsálem és körületének leírása (ered.) 17 lap.

1838. IV. A magyar nyugdpénztintézet szabályai (beküldve).

1840. II. Kalászosok a régi művészet mezejéről (kivonat Winkelmanból) 19 lap.

1839. VI. Növendék fiuknak miért és hogyan kell tanulni latinul? (ered.) 10 lap. I. A kolumbácsi szűnyogről (kivonat) 5 lap.

9. Felső-Magyarországi Minerva, (Kassán, 4-edrétben.

1825. IV-dik kötet. Rajoskodásról, (ered.). Lucretia. Szerencsétlen új írónk apologiája (ered.). Könyvvizsgálás. Öröminnepségek stb. (ered.) 18 lap.

1826. III. Hunnokok emléke németföldön. Szépség ereje, vers. Költés tündére v. Pénz-szüke Éjszak-Amerikában. Ádám és Seraph parabola. Luther leveleiből mutatvány. Aszszonyi nem sorsa Kelet-Indiában. Hierarchia állása. A keresztyének elszaporodásának átnézete. 15 lap. Az elsikkasztott gyűrű, vers 3 lap.

1827. I. Husvét inneplés Jeruzsálemben. Hogyan tehetni szert jó vénségre; parabola 3 lap. III. A boldogság idejének fejtegetése, Ferguzon után, 13 lap.

1828. I. Palma és borostyán, eredeti vers. A czoborvölgyi közsálok, (ered. vers). II. A három király leányok, vers. IV. A sutton-iskola. Az énekes költő, eredeti vers. A hivatalos kritikus jutalma. 9 lap.

Ugyanaz 8-adrétben.

1829. I. Játék-színek ügyében. Fejedelem választás Kárinthiában. József császár gondolatjai a rangról. 19 lap. II. Indiánusok és a téritő. Példás próbálat. A pajkos gazdag és a kíváncsi szegény. Halál megszerettetése. Egy négernek életírása. 14 lap.

1830. II. Nagy Károly, korai németség. Bathurst kisasszony halála. Egyház fenyték a ruházkodásban. 12 lap. III. Nagy Sándor és a pihe toll. Munka. Jóltevés, mint magy. A leggazdagabb fejedelem. 5 lap. IV. Kellomes álmok eszközése, Franklin után. Addison hymnusa. Paradicsom a földön. A had. Öcsink számlálása. 16 lap.

1831. I. A krisztus fejeokről. Égi háborúban maga óvás. 22 lap. II. Klopstock hymnusa. Keresztyénekkal hogyan bántak a törökök. Mese az állatoknak hához fogadtatásukról. Csata rajza. 9 lap. III. Milton paradicsoma hogyan vette származását. 1 lap. IV. Az ifjú Papirius. Hogyan szálittattak gályára a rabok. Gyermek gyilkosság Indiában. 16 lap.

1832. II. Török szerelem levelek. 3 lap. III. Kifogások a gyászviselés ellen. 2 lap. IV. Az eddystoney világító torony. 10 lap.

1834. I. Hogyan tehetni szert jó vénségre; még más parabola. A jötevőné. 2 lap.

10. Sas, Pesten. 1831. 8-adrét, 15 kötet.

1831. I. Az algieri rabok sorsáról. 14 lap. II. Columbus borbélyja. Schiller meséje. Söprük az égen. Dohány. Isten átkozta fű. A boldog inge. 9 lap. IV. Szent berkek. (ered.). Visztulai jégörek. 20 lap. V. Angol dalok. Isten ujjja (ered.) 9 lap. VI. Angolok Kelet-Indiában. Koronázási beszéd. 6 l. VII. Az előjelekről. (ered.). A föld népessége vallás szerint. 27 lap. VIII. A pygmaeusokról, (ered.) 11 lap.

1832. XII. Eufrazia. Himenaeas istenülése. A Bakriak. 3 lap. XIII. A Talmudról (ered.) 10 lap.

11. Társalkodó, Pest, 4-edrétben, névtelenül.

1833. I. 50. Hogyan másoltatnak a zsidó oklevelek.

183: Simándról kérdés. Vad királyok szokásai. 361: Gálya rabláncz

1834. Az amerikai égálj mostohasága. Az alajtó, egy airbolt. Egy rablónak büntetése. Isteni gondviselésnek példái. Karácsoni ajándékok eredete. A schach-dáma. Mikép juthatni hivatalhoz. A nézés ereje.

1835. Keletföldi példa beszédek. Sádíró. Amerikai anekdoták. Az elillant tolvaj. Salzmann beszéde az édes anyákhoz. Egy számár megborotváltatik. Wechabiták származása. Kincskeresők. A vakság mint szerencse. Néger sebes-futók. Az egymáshoz hasonlítás veszedelmes volta. Kesserves élet példája. II. József, mint orvos. A babonaság ártalma. Sölling találmánya. Belizár és Gelimer. Törökül. A gyermek és az igaz-mondás. Álomban irt meséje. Lafontainak. Schach-játék. Posztó decatirozás. Csalódás kövé vált testekkel. A nevetés magyarázatja. Karácson Spanyolhonban.

1836. Klárika. Vakmeőség hatása. Héring halászat. Madame Genlisz gyöngye testalkatja. Az elárult titok. Muzsika hatása a kigyókra. Élet philosophia. Ne hidj az állatnak. Rámbach, a drága hittudós. Báró Marivel gyászos sorsa. Atanazof testvérek.

1837. A magas iskola-mestertárs. Iskola Abyssiniában. Világhistória palaczkokban. A lábmosási ceremonia a bécsi udvarnál.

1838. I. 196. Felszállamlás kézi könyvem ügyében. 365. Egy kiáltó inség. Aszszonyi bosszuállás példája.

1839. Vízkereszt Naupliában.

III. Szerkesztő munkák.

Mint munkástárs és szerkesztő részt vett: az 1831-ben Pesten Trattner Károlynál 4-ed rétből kijött Superintendentiális ágendában; 1838. a dunántúli evangélikusok egyházi és iskolai rendszerének kidolgozásában; a magyar tudós társasághoz 1832-ben beküldötte az evangélikai hittudományban előforduló műszók magyarítását; 1840-ben küldött ugyan az akadémiához potlékokat a magyar szótárhoz és az evang. dunántúli nyugintézetnek szabályaihoz dolgozattal járult.

Bowring londoni professornak 1829. a magyar angol dalok kiadásához, magyar köznépi dalok gyűjteményét átengedte.

A Jelenkorhoz egyszer másszor névtelenül cikkeket szolgáltatott.

IV. Kéziratban levő munkák:

1825-ben a Hébe, Igaz Sámuelnek halálával véget érven, költészeinek összes gyűjteménye (mellyet időről-időre Hébében közlés végett Igaz-nak kezeihez letett) Igaz hátra hagyott literáriai holmijaival együtt, árverés útján eladatott, és került bizonyos Berchtold morvai gróf kezeibe, ki a kéziratot *egy morvai könyvtárban* eltéve tartja és a már megtett próbák után is, azt kiadni vonakodik.

Milyen világ van másfelé. (Károlyi István kezeinél) 4-ed rétet mintegy 150 lap.

Elenchus archivi Superintendentiae evang. transdanubianae 1832. paginae 151. in folio.

A pantheismusról; pályamunka a magyar tudós társaságnak 1837-iki philosophiai kérdésére. 4-ed rétet 251 lap.

1848. Oberlin, vagy a népnevelő falusi lelkesz ideálja egy francia papban, 4-drét. VIII. és 139 lap.

Kis Kátéchizmus, Luther Márton hitdoctortól, némelly legujabb magyarázatokkal. 4-ed rétet, 43 lap.

A kis mytholog, gyermekek számára. (Károlyi Istvánnál) Az ó és új testamentum egyházi rövid historiája, falusi iskolák számára, 8-drét. 107 lap.

Téli és nyári postilla. 4-ed rétet, 2 darab, 412 és 395 lap. Több a szerkesztőségekhez beküldött és nyomatlanul maradt dolgozatok.

1842. Autodidachia, vagy az öntanulás, kiadta Heckenast Pesten.

1844. Dömölki évszázados ünnepélye Pápán.

1846. Husz halotti predicatio; kiadta Eggenberger Pesten.

1848. Nemzeti hitszónoklatok M. S.

1849. Vidos József fölött gyászünnepély, Pápán.

1849 — 50. Dömölki krónika, körülbelül 100 iv. M. S. 1-ső kötet. Az új magyar alkotmányos kormány.

2-dik kötet. A magyarhoni szabadságharcz.

3-dik kötet. Az ostromállapot és a császári kormány kezdete.

4-dik kötet. A császári kormány folytatása.

1853. Edvi Illés Pál elszórt költszetei. Korábbi folyóirásokból összeszedte és kiadta Edvi Illés Gyula. Pesten. Kiadta és nyomtatta Trattner Károlyi.

1854. A vasárnapi ujságba küldött czikkek.

1857. Kathedrai hitszónok, kiadót nem talált.

1858. Gyermekek diaetetika; kegyúr nyomatta Pápán.

1859. A diaetetika második kiadása

1861. Fénygolyók a nősülésre, azaz eredeti értekezés a ritkán nősülés okairól és szüntetése módjáról. Felelet a szegedi pályakérdésre 1859. Irta Edvi Illés Pál. Pest, 1861. Emich Gusztáv tulajdona.